wortel van alle kwaad te bestoken en te bestrijden, en juist daartegenover de eere van den eenig waarachtigen God hoog te houden.

DR. A. K.

VAN HET LIJDEN ONZES HEEREN.

IV.

„Bedroefd tot den dood toe."

> Toen zeide hij tot hen: Mijne ziel is geheel bedroefd tot den dood toe; blijft hier en waakt met mij. Matth. 26 : 38.

Op heel den lijdensweg is er geen klacht over Jezus' lippen gekomen, die ons zoo diepen blik in Jezus zielsgesteldheid gunt als zijn aangrijpende betuiging: „Mijn ziel is geheel bedroefd tot den dood toe!" Ge merkt aan alles, Jezus was diep ontroerd, en hoe ongeloofelijk het ook schijne, toch is het zoo, Jezus zocht hulp bij zijn jongeren. Niet bij allen, maar dan toch bij de drie die hem 't naast stonden, bij Johannes, Petrus en Jacobus. Hij ging niet alleen in Gethsemané in, maar wilde die drie getrouwen ook in dit bange oogenblik van worsteling bij zich hebben en houden. Jezus „begon droevig en zeer beangst te worden", en bij die innerlijke zielsbenauwing wilde Jezus, dat deze drie jongeren hem steunen en vertroosten zouden. „Blijft hier en waakt met mij" spreekt die behoefte aan steun uit, en als Jezus straks zijn drietal toch slapende vindt, uit zich in de klacht: „Kunt gij dan niet één uur met mij waken?", Jezus' diepgevoelde teleurstelling. De laatste zielestrijd moest gestreden. In Gethsemané heeft Jezus zijn sterven *innerlijk* doorworsteld, eer hij feitelijk stierf aan het Kruis. Met klare, heldere bewustheid wilde Jezus zijn sterven tegengaan; het moest hem niet overvallen, maar door hem doorleefd worden; ja, hoe schijnbaar tegenstrijdig het klinke, zijn sterven wilde Jezus *doorleven*. Nu leidde eerst nog veel Jezus af: de intocht in Jeruzalem, de gesprekken met zijn discipelen, de voorbereiding van het Avondmaal, de uitgang uit Jeruzalem; maar thans was alles voorbij, lag alles achter hem, en betrad hij met zijn jongeren den eenzamen weg naar den Olijfberg, om even verder bij de poort van den Olijvenhof zijwaarts af te slaan naar Gethsemané; en in dit Gethsemané wilde Jezus een klein aantal uren alleen zijn, om, eer de laatste beslissing te komen stond, zich inwendig te sterken. Diep leeft Jezus hierbij in den nood zijner menschelijke natuur in. Over niets zet hij zich heen. Teug voor teug wil hij den beker van zijn lijden ledigen. Het lijden dat komt, moest in al zijn diepte gekend, in al zijn bitterheid gesmaakt worden. Daarop bereidt Jezus zich voor. Daartoe ontzegde hij zich de nachtrust. Daartoe zocht hij de eenzaamheid van Gethsemané op. Daartoe wilde hij zich in Gethsemané sterken. En nu Jezus voelt dat zijn hart beven gaat, zoekt hij steun bij zijn jongeren, althans bij de drie die hem het best verstonden. Hij neemt ze mee in den hof, hij vraagt dat ze met hem waken zullen, en alzoo vooraf reeds mede-lijden en troost bij hen zoekende, klaagt Jezus hun zijn nood, als om hun deernis gaande te maken, en zegt niet in zich zelf en niet tot zijn God, maar tot hen: „Mijn ziel is bedroefd, bedroefd tot den dood toe!, blijft bij mij en waakt met mij."

—

Jezus is nog vrij man. Judas is nog verre. Geen dienaar heeft nog de hand op hem gelegd. In Gethsemané was hij onder het loover der olijfboomen veilig. Alticht dat vriendelijk, oostersch maanlicht den hof bescheen. Uitwendig lijden is er nog niet, het is nog al een inwendig, diep inwendig worstelen in Jezus' ziel, maar een zielestrijd die zich uit het hart ook aan heel zijn wezen meedeelt. Ge verstaat het hoe 't in Jezus' hart moet gebeefd hebben, hoe heel zijn zielsleven in uiterste spanning geraakte, hoe 't bloed hem in 't hoofd moet hebben gebonsd. De Schrift noemt dit, dat Jezus zeer *beangst* begon te worden, zoodat zijn discipelen 't hem aanzagen hoe diep hij ontroerd werd. Ze begrepen Jezus niet, en wisten niet wat voor hem te doen. En zoo zagen ze Jezus dieper den hof ingaan. Hij alleen. Ze mochten niet meegaan. Jezus zei tot hen: *blijft hier!* En zoo bleven ze wel in den Hof, maar bij den ingang, en alleen ging Jezus dieper den hof in, doch niet zonder zijn jongeren als in zijn lijden in te trekken door dat vlijmend-roerende woord: „Mijn ziel is geheel *bedroefd* tot den dood toe."

Nu zou geen onzer in zulk een oogenblik dit woord *bedroefd* gebezigd hebben. De evangelist gebruikt het woord: *zeer beangst*, Jezus niet. Jezus spreekt niet van benauwd, ontroerd of aangegrepen zijn, Jezus spreekt van *bedroefd*. Wij hebben behoefte aan forscher uitdrukkingen. „Bedroefd" is bij ons een woord voor een kind, past onder ons voor het leed van een vrouw, en wordt voor een man nauwelijks door ons gebezigd. Bedroefd zegt een man, in zulken zin althans, niet van zichzelf. Een vader kan bitter bedroefd zijn bij het laatste zieltogen van een lief kind, een zoon kan bitter bedroefd zijn bij het graf van zijn moeder. Maar een soldaat die op het slagveld den dood tegemoet gaat, is niet bedroefd, maar eer fier moedig en alle gevaar trotseerend. En zoo ook is het met een martelaar, die den brandstapel moet beklimmen. Bij dien verslindt de geloofstrouw alle droefenis. Hard kan een man moeten worstelen, ook al bedreigt hem de Dood niet; maar ook waar hij zoo bange worsteling tegengaat, drukt niet *bedroefd* zijn innerlijke gewaarwording uit. Dat nu Jezus toch juist in dit woord *bedroefd* de smart zijner ziel uitdrukte, kwam van de fijnheid en teederheid van Jezus' innerlijk gemoedsleven. Hier is niet het geweldige en overweldigende, maar het diep vlijmende, het in den grond van zijn wezen Jezus ontroerende. Het is het Goddelijk doordringende, dat in zijn menschelijke smart zich uitspreekt. Er is geen tegenworstelen, maar een zich vooruit overgeven. „Vader, laat deze drinkbeker voorbijgaan, doch niet gelijk ik wil, Uw wil geschiede". Maar in dit zich overgeven schuilt toch een diep tragisch schreien in zijn hart, dat het hiertoe komen moest, en een innerlijk worstelen om het verbroken evenwicht in zijn hart te herstellen. Bij elk onzer zou zulk een woord *bedroefd* op zulk een oogenblik ons bijna naief in de ooren klinken. Er spreekt iets van een kinderlijk gemoed in. En juist dit maakt die diepgevoelde klacht in Jezus' lijden zoo schoon. „Bedroefd tot in den dood toe", als wilde Jezus zeggen: Zoo er geen breking in mijn droefenis komt, voel ik mijn ziel als in droefenis bezwijken. En daarom zoekt Jezus bij zijn jongeren steun.

—

Van waar nu die zielsbedroefdheid van Jezus? Vreesde Jezus den *dood*? Duchtte hij de *wreedheid* van den kruisdood? Was het een vooruit gevoelen van de *lichamelijke* smart die hem te wachten stond? Zeker, ook dit. Van Jezus' fijngevoeligheid kunnen wij ons nauwelijks een denkbeeld vormen. Voor geen kind des menschen is ooit het sterven geweest, wat het voor Jezus was. En ook, er zou niet alleen het sterven zelf zijn, maar eer hij stierf, nog de smaad, de hoon, de grievende verwonding, het spuwen in zijn aangezicht. Tot dusver was Jezus vernedering nog een vrij ondergaan ervan geweest. Hoe ook belaagd en belasterd, hij was dusver nog steeds vrij uitgegaan. Maar nu zou hij in de macht van zijn vijanden komen. Ze zouden hem binden, hem kwetsen en kwellen, hem aan 't lijf komen en krenken. En reeds dit moest voor wie de macht bezat om 't te keeren, en het toch niet keeren mocht, en niet keeren wilde, een geheel eenig lijden zijn, dat geen onzer verstaat.

Maar wat Jezus' ziel zoo overweldigend *bedroeft*, is toch meer nog het straks ingaan in den dood zelf. Reeds voor ons, zondaren als we zijn, is de dood de Koning der verschrikking. Maar heel anders nog moest de dood den Heilige tegenstaan. Bij ons, om onzer zonde wil, hoort de dood. Wij zijn aan den dood verwant en de dood is verwant aan ons. Maar bij Jezus bestond tegenover den dood niets anders dan de schrijnendste tegenstelling. Hij was de weg, de waarheid en *het leven*. Geheel tegennatuurlijk moest hij alzoo het leven afleggen om in den donkersten nacht van den dood in te gaan, en in te gaan niet zooals hij uit zichzelf was, maar als het Lam Gods, dragende onze schuld en onze zonde. Want wel had Jezus al de dagen zijns levens op aarde hiervan reeds den voorsmaak gehad, maar toch eerst in het sterven, bij het ingaan in den dood, zou zich dit alles voleinden en zijn hoogste toppunt bereiken. De dood was *uit* de zonde, de dood was *om* de zonde, en daarom kon Jezus den dood niet ingaan, zonder dat alle schuld en alle zonde hem als inwikkelde in haar onheilig wezen. Dat Jezus nog bad, of *die* drinkbeker niet kon voorbijgaan, was niet een onheilige zwakheid, maar was juist de kreet van den Heilige tegen het ingaan in het onheilige. En juist *dit* drukte Jezus uit door zijn klacht van de overstelpende *droefenis*, waarin zijn ziel verzonk. Die strijd, dat de Heilige alle schuld en zonde moest dragen, was het diepste mysterie der Verzoening, en de menschelijke natuur ook van Jezus schoot te kort, om dit mysterie op te lossen. Zoo raakte Jezus zelf in dit bange mysterie verward. Hij voelde het komen, en toch ging er een heilig protest uit zijn ziel tegen uit. En dit deed hem innerlijk weenen. En dit innerlijk weenen vertolkte Jezus toen in de bange klacht over zijn *„bedroefd zijn tot den dood toe"*.

DR. A. K.

PRO REGE

DOOR

Dr. A. KUYPER.

Van dit premiewerk voor abonné's op „De Heraut" (waarop de inteekening gesloten is) verscheen deel I, dat thans aan alle inteekenaren, die 2 kwartaal-betalingen ad ƒ1.25 per ex. voldeden, is toegezonden.

De eerste termijn voor deel II vervalt 31 Maart 1911. Inzending van het dan verschuldigde bedrag wordt gaarne tegemoet gezien. Bij de inteekenaren, die ons geen postwissel zenden, zal later met verhooging van 6 cents voor dispositiekosten worden beschikt.

Vele inteekenaren verzoeken ons losse banden verkrijgbaar te stellen óf blijken de volgende deelen gebonden te willen ontvangen. Ten einde aan dit verlangen tegemoet te komen zullen verkrijgbaar gesteld worden linnen banden en banden met lederen rug en hoeken. Een stel van 3 losse linnen banden kost ƒ 1.80, een stel van 3 losse halflederen banden ƒ 3.30. Na inzending van het bedrag volgt toezending van losse banden bij de verschijning van deel III.

Wenscht men deel II en deel III ingebonden te ontvangen, dan zenden wij een lossen band voor deel I en volgen de beide volgende deelen gebonden. In dat geval zende men ons ƒ 2.40 voor linnen banden, of ƒ 4.20 voor halflederen banden.

Duidelijke opgave van wat men verlangt en toezending van het daarvoor verschuldigde bedrag worden gaarne spoedig ingewacht.

Adm. DE HERAUT.

Maart 1911.

Amsterdam, 17 Maart 1911.

Toen de Gereformeerde Kerken van Polen in Januari 1556 te Secymin vergaderden, kwamen ze voor een moeilijk geval te staan.

De zaak der Reformatie werd in Polen krachtig gesteund door tal van aanzienlijke edellieden, die van harte de zaak van 't Protestantisme omhelsd hadden. Deze edellieden konden niet alleen door hun machtige positie de Gereformeerde Kerken beschermen, maar ze hebben ook niet weinig er toe bijgedragen om de Reformatie een gelukkigen voortgang te doen hebben op de uitgestrekte landgoederen door hen bezeten. De band tusschen de Gereformeerde Kerken en deze edelen was dan ook zeer nauw. De Synode vergaderde in het paleis van een dezer edellieden; de leden der Synode werden met gulle gastvrijheid door andere edelen geherbergd, en een groot aantal der edelen was zelfs op de Synode aanwezig, om aan de beraadslagingen deel te nemen.

Nu zagen deze protestantsche edelen volkomen terecht in, dat het grondbeginsel van de Reformatie, de terugkeer tot het *Woord Gods*, niet alleen voor de leer en eeredienst der Kerk gold, maar ook moest doorwerken op politiek en juridisch terrein. Waar ze op hun landgoederen een bijna souvereine macht uitoefenden over hunne onderhoorigen en met name de handhaving der justitie hun taak was, was deze vraag voor hen zelfs van uitnemend practisch belang. De dusver gevolgde jurisprudentie, waarop de Roomsche Kerk geen geringen invloed had uitgeoefend, vertrouwden ze niet, en ze voelden dat het Woord Gods ook hier nieuwe banen had te wijzen.

De moeilijkheid school echter hierin, dat ze zelf geen theologen waren, met de studie van de Schrift niet voldoende op de hoogte, en dat ze daarom op *eigen oordeel* niet dorsten afgaan. De aanwezigheid der Synode scheen hun een welkomen uitweg te bieden. De daar vergaderde predikanten waren in het Woord Gods thuis, en wat lag dus meer voor de hand, dan dat deze predikanten als geestelijke adviseurs optraden, om de toepassing van het Woord Gods hun te geven. Vandaar dat ze voor de Synode kwamen met allerlei politieke en juridische zaken, o. a. of de Overheid geroepen was een moordenaar steeds met den dood te straffen, en nu aan de Synode verzochten, over deze vraagstukken haar oordeel te zeggen.

Hoeveel verleiding hierin voor de leden der Synode moge gelegen hebben, toch weigerde de Synode in zeer beleefden vorm, maar daarom niet minder beslist, aan dit verzoek te voldoen. Het besluit der Synode over deze zaak luidde aldus: „Verschillende politieke zaken en adviezen over het straffen van moordenaren werden op de Synode in het midden der predikanten aangeboden om daarover hun oordeel te vernemen. Maar de predikanten hebben met groote eenparigheid aan de edelen, die zoo gastvrij hen ontvangen hadden, verzocht, dat zij de Dienaren des Woords, die reeds zulk een ontzaggelijken arbeid hadden te verrichten in 't bezorgen van de zaken, die op 't geloof betrekking hadden, vrij zouden laten van deze politieke quaesties; de edelen zelf behoorden over deze zaken onderwijzing te zoeken in het Woord Gods en de wetten des lands, en naar het voorschrift van God de zondaren te straffen (Ministri uno consensu petierunt a suis hospitibus nobilibus, ut liberos faciant ab istis negotiis politicis ministros, qui ingentes labores habent in curandis negotiis fidei, verum ipsi nobiles discant legem Dei et patrias leges et juxta praescriptum Dei puniant peccantes).

Men ziet, hoe streng deze oude Gereformeerde Synode scheiding maakte tusschen *kerkelijke* en *politieke* zaken. Ze weigerde zelfs, waar de Overheid zelve dit vroeg, haar oordeel over politieke zaken en het strafrecht uit te spreken. En ze handhaafde het volkomen juiste beginsel, dat de Overheid niet aan den leiband der predikanten, maar zelfstandig uit het Woord Gods haar roeping en plicht had af te leiden. Daarom wilde de Synode zelfs over de vraag, hoe moordenaars behoorden gestraft te worden, liefst geen oordeel uitspreken.

Ligt in dit wijze antwoord, dat deze Gereformeerde Synode gaf, geen les ook voor onze dagen?

—

In Zuid-Afrika schijnt men bij de meer ethischgezinde fractie, die ook daar onder de predikanten gevonden wordt, met misnoegen den invloed te merken, dien de Gereformeerde Theologie ook op de Afrikaansche Kerken begint uit te oefenen.

Reeds onlangs kwam dit uit in de scherpe critiek, die de redacteur van de Ned. Geref. *Kerkbode* van Zuid-Afrika naar aanleiding van het proefschrift van Dr. Joubert op de theologie van Prof. Dr. A. Kuyper en Dr. H. Bavinck oefende. Maar daarbij bleef het niet. Een reeks artikelen volgde, waarin allerlei krasse beschuldigingen tegen genoemde hoogleeraren werden ingebracht, zooals enghartig confessionalisme, afstooten en verketteren van andersdenkenden, saamgaan met Roomschen in de politiek, scheurmakerij in de Kerken, gebrek aan liefde voor de Zending, een stellen van de leer boven het leven, een eenzijdig drijven van de praedestinatie enz.

Veel beteekenis hebben deze beschuldigingen natuurlijk niet, want de redacteur is blijkbaar iemand, die noch met de geschriften noch met den arbeid der genoemde hoogleeraren voldoende op de hoogte is. Zoo wordt de bekende leuze van Groen van Prinsterer: *in ons isolement ligt onze kracht*, aan Dr. Kuyper toegeschreven. Maar toch zouden deze aanklachten in Zuid-Afrika kwaad kunnen doen bij een publiek, dat van de werkelijke verhoudingen in Holland niets afweet. Het was daarom een goed werk, dat Dr. S. O. Los, predikant te Pretoria, in een pittig geschreven brochure, die tot titel heeft: *Isolement van de Amsterdamsche Gereformeerde professoren Dr. A. Kuyper en Dr. H. Bavinck*, tegen dezen aanval als verdediger der Amsterdamsche Theologie optrad. Hij deed dit op waardige en kalme wijze, en we danken hem voor dit getuigenis. Al is dit geschrift blijkbaar voor het groote publiek bestemd en al worden de verschillende punten slechts kort behandeld, toch zal dit geschrift dienst kunnen doen om een betere voorstelling te geven van den arbeid der genoemde hoogleeraren. Verschil van standpunt zal niemand den redacteur der *Kerkbode* euvel duiden, maar wel dient hij van het streven dergenen, die hij bestrijdt, geen onjuiste voorstelling te geven.

—

Ds. van der Pol van Benthuizen zendt ons het volgende schrijven toe als antwoord op de bedenkingen, door ons naar aanleiding van zijn vorigen brief gemaakt. Al is het schrijven ietwat lang, toch willen we gaarne aan zijn verzoek om plaatsing voldoen. Niet alleen, omdat hij recht op het wederhoor had; maar ook omdat een minder juiste indruk thans kan worden weggenomen.

Geachte Redactie!

Door omstandigheden buiten mijn toedoen, is het *Heraut*-nummer van 26 Februari eerst heden in mijn bezit gekomen; van daar dat ik niet eerder uw uitvoerig onderschrift bij mijn ingezonden stuk las.

Vergun mij bij dezen, u hartelijk dank te zeggen voor uwe deels gunstige critiek. Ook voor het overige deel een critiek, waartoe mijn schrijven allicht aanleiding heeft moeten geven. Maar, ziet u, mijn stuk bedoelde niet een volledige uiteenzetting te geven van de vraagstukken, die ik ter sprake bracht.

Dan toch had ik liever geschreven: Mag ik ten opzichte van mijne opvattingen omtrent deze punten verwijzen naar hetgeen hierover in den breede is verhandeld door Dr. Kuyper in E Voto en Tractaat voor de reformatie der Kerken; door Voetius in zijn geschrift over de georganiseerde kerk; door zoo vele mannen meer, die het duidelijker hebben uiteengezet, dan ik ooit kan.

Mijn schrijven slaat echter op bepaalde plaatselijke toestanden. Hier, in onze gemeente, moest ik wel, bij wijze van tegenstelling, te bestrijding van de verwaterde beschouwing over „belijdenis" — vergeef mij de uitdrukking „aanneming," waaraan ik mij door de macht der gewoonte nog niet geheel heb kunnen ontworstelen — het geloof des harten wat sterk op den voorgrond plaatsen. Als Dr. Kuyper schrijft: „En laat men dan toch tot openbare belijdenis dezulken toe, die zeggen nog onwedergeboren en dus nog onbekeerd te zijn, dan heft men de gemeenschap der heiligen op, werkt mede tot een valsche belijdenis, en ontheiligt willens en wetens het verbond;" of als Voetius leert dat „het strijdt tegen den staat en den toestand van het volk Gods, dat het personen in zijn getal en rang opneemt, zonder dat zij eene vrijwillige en duidelijke belijdenis van hunne daadwerkelijke bekeering en geloof gedaan hebben;" dan drukken zij toch ook, met het oog op de tegenstanders hunne gevoelens in niet minder krasse termen uit, wat zij voor kleinen in 't geloof, zeker anders formuleeren.

Uwe bedenkingen gelden de vragen zelf, door mij bij de belijdenis gesteld. Ze zouden, schrijft u, uitgaan van de veronderstelling „dat ieder, die aan het avondmaal gaat, ook verzekerd moet wezen, dat de zonden hem vergeven zijn." Bedoelt u nu met dit „verzekerd wezen" een vast, onwankelbaar vertrouwen, zoo als dit slechts in volkomen geloovigen — gesteld dat die er waren — gevonden kan worden, dan ben ik het volkomen met u eens. Het avondmaal is er, zooals u terecht opmerkt, om het geloof te *sterken*; of, zoo als Dr. Kuyper het zoo juist uitdrukt: „Niet hij gaat ten avondmaal die denkt: Mijn geloof is toch wonder sterk. Die blijft er juist vandaan. Wat zou hij ook doen bij een heiligen Disch, die juist ingesteld is om het zwak geloof te sterken. Neen, naar het Avondmaal gaan juist diegenen, die, na ernstig zelfonderzoek, tot de droeve overtuiging zijn gekomen, dat het met hun geloof nog, o, zoo bitter zwak staat, en die nu hun toevlucht tot dien Heiland willen nemen om door het door Hem verordende middel hun zwak geloof te laten sterken."

Dat ik zulk een onwankelbare verzekerdheid eischte, volgt echter m. i. niet uit wat ik omtrent de 21ste vraag van den Heidelberger schreef; in ieder geval heb ik het zoo niet bedoeld.

Ook ik wil onderscheid maken tusschen geloof en geloof zooals bij den boom tusschen zaadkorrel en bloesem of vrucht. Mits — en dit wilde ik gaarne, om mijne gevoelens goed te doen uitkomen, nog eens uitspreken — mits men maar vasthoudt, dat het geloof, waarvan men belijdenis doet, dan ook in kiem beide deelen: kennis en vertrouwen, bevat. En dat voor den belijder des geloofs *anders* dan bij kinderen. In die toch kan de kiem des geloofs (dus kennis en vertrouwen) aanwezig zijn, zonder dat ze daar zelf ook maar iets van beseffen.

Doch slechts zulk een geloofskiem voor den belijder; voor hem, die toegang vraagt tot des Heeren tafel, te eischen, leidt tot het roomsche standpunt der „fides implicita;" voert tot een „blind geloof."

Voor hen, die tot de jaren des onderscheids zijn gekomen, moet, naar de organische opvatting van het geloof, dan ook die kiem des geloofs uitspruiten boven den bodem van het menschelijk *bewustzijn*. Bij hen, die de kinderschoenen ontwassen zijn, is er geen vertrouwen of men is het zich *bewust*. Vertrouwen onderstelt, dat in het bewustzijn zekere neigingen, gevoelens — hoe weinige en gering dan ook — zijn ontwaakt; waarvan men zich rekenschap heeft gegeven; die oorzaak zijn, dat men grond onder de voeten voelt, waar het anders als drijfzand zou wegschuiven. Het Avondmaal nu is voor het *bewust* geloofsleven, eischt dus *bewust* vertrouwen.

Belijdenis des geloofs eischt dus beslist, dat de kiem van het geloofsvermogen reeds ging werken, reeds opschoot uit den grond van ons onbewuste leven en zich vertoont in de wereld van ons klaar besef.

Doch verder wil ik dan ook niet gaan. Het bewust geloofsvertrouwen moge nog zijn als een nietig scheutje uit de dorre aarde of reeds grooter trap van ontwikkeling hebben bereikt, dat doet voor het gaan tot het H. Avondmaal niet ter zake. Mits het maar zich aandient als *bewust* geloof en *niet* als *volwassen* geloof, heeft het voor zijne ontwikkeling en groei den zegen van boven noodig, die door den Hemelschen landman verbonden is aan een recht gebruik van het H. Sacrament.

Aldus wordt, m. i., volkomen de fout van het Labadisme vermeden.

Ten slotte nog iets over uw laatste punt, waar ik volkomen mee instem.

Wij hebben hier in ons dorpje reeds 2 kerken: De Nederlandsch-Hervormde en de oud-Ledeboeriaansche, nu „Gereformeerde Gemeente." Afgezien nu van de meening van weinigen, beschouwt men hier de „Gereformeerde kerken" niet veel beter dan paapsch. Ook mij is het niet gelukt deze vastgeroeste vooroordeelen te overwinnen; daar zullen, menschelijkerwijze gesproken, nog wel enkele jaartjes overheen gaan, vóór dit verandert.

Geachte redactie, was mijn schrijven alleen aan u bedoeld, ik had zeker met korter kunnen volstaan; maar met 't oog op 't gewicht der zaak voor de beschouwingen hier als in zoo menige Ned. Herv. gemeente, als ook met het oog op eigen belang ten opzichte van eene mogelijke roeping tot het ambt in de Gereformeerde kerken, vraag ik ditmaal wat meerder plaatsruimte. U zult zonder twijfel wel genegen zijn om de verdenking van Labadisme, die er misschien door uw onderschrift op grond van mijn vorig schrijven is gerezen, weg te nemen.

Bij voorbaat dankend voor de plaatsing, blijf ik met de meeste hoogachting,

Benthuizen, 2, 3, '11. DS. J. V. D. POL.

Voor dit vriendelijke antwoord op de door ons gestelde vragen zijn we Ds. van der Pol dankbaar.

Dat we nadere inlichtingen vroegen, was zeer bepaaldelijk, omdat van verschillende zijde openlijk de beschuldiging tegen hem was ingebracht, dat hij op 't stuk van de toelating tot het Avondmaal labadistisch dacht. Nu waren er in zijn vorig schrijven enkele uitdrukkingen, die aan deze klacht een *schijn* van recht konden geven. En om nu elk gevaar te vermijden, dat straks aan onze Gereformeerde Kerken de smet zou worden aangewreven, alsof dit Labadisme door ons goedgekeurd zou worden, was het wel noodig, dat op dit punt klare wijn werd geschonken.

Ongetwijfeld heeft het antwoord dat Ds. van der Pol thans geeft, in hoofdzaak ons bevredigd. Wat hij toch opmerkt, dat voor den toegang tot het Avondmaal een *bewust geloof* noodig is, zijn we van harte met hem eens. Onze verwijzing naar den organischen groei van het geloof had dan ook allerminst ten doel om te betoogen, dat iemand die nog alleen een kiem-geloof had (indien we die uitdrukking mogen gebruiken) ten Avondmaal zou mogen gaan. Het Avondmaal eischt in tegenstelling met den Doop een bewuste actie van den geloovige en is daarom zonder *bewust* geloof ondenkbaar. Volkomen terecht heeft Voetius daarom geëischt, dat er *dadelijke bekeering* en *bewust geloof* aanwezig moesten zijn bij degenen, die openbare belijdenis des geloofs aflegden. In zooverre Ds. van der Pol hierop nadruk legt, ontmoet dit bij ons niet alleen niet het minste bezwaar, maar drukt hij slechts uit, wat steeds door ons verdedigd is. Het geschil ging echter niet over het *bewuste* geloof, maar over het *verzekerde geloof*, of nog juister, over de quaestie, of de vragen bij de openbare belijdenis des geloofs te stellen, zoodanig moesten ingericht worden, dat alleen een *verzekerd geloovige* daarop met ja kon antwoorden. Nu Ds. van der Pol erkent, dat een *bewust* geloof soms nog zeer zwak kan zijn; dat het van een volkomen verzekerd geloof wel te onderscheiden is; en dat het Avondmaal juist is ingesteld om dit zwakke geloof te versterken, bestaat er op dit punt geen ernstig verschil meer tusschen hem en ons.

Alleen zouden we er nog eens met nadruk op willen wijzen, dat de openbare belijdenis des geloofs, die aan het Avondmaal voorafgaat, nooit ten doel heeft een verklaring af te leggen van *onze* bekeering, maar van ons geloof *in Christus*. Zoo wie *Mijn naam belijden* zal, heeft Christus gezegd. De geloofsbelijdenis van den Apostel Petrus in naam van alle Apostelen afgelegd, luidde dan ook: „Gij zijt de Christus, de Zoon des levenden Gods", en om die belijdenis is Petrus door Christus zalig gesproken. En evenzoo, als de kamerling van Candacé den doop begeert en Philippus hem antwoordt: Indien gij van harte gelooft, is het geoorloofd, — dan luidt de geloofsbelijdenis van den Moorman: „Ik geloof, dat Jezus Christus de Zoon van God is."

Al is het dus volkomen waar, dat niemand in waarheid belijdenis des geloofs kan afleggen, of hij moet, gelijk Voetius het noemt, tot dadelijke bekeering gekomen zijn en een bewust geloof bezitten, toch volgt uit deze *voorwaarde* voor de belijdenis des geloofs niet, dat daarom bij de belijdenis des geloofs zelf de vraag zou moeten gedaan worden: zijt gij een bekeerde, weet ge, dat God u heeft uitverkoren, hebt ge het kindschap Gods ontvangen? Want we komen niet om *ons zelf* te belijden, maar den *naam van Christus*.

Zoo is het door de Christelijke Kerk steeds opgevat, gelijk wel het duidelijkst blijken kan uit de Apostolische Geloofsbelijdenis, die oorspronkelijk bestemd was voor de openbare belijdenis des geloofs van hen, die tot de gemeente toetraden. Zoo luiden ook de vragen, die onze Gereformeerde Kerken hebben voorgeschreven bij het doen van belijdenis. En dat Voetius, op wien Ds. van de Pol zich beroept, hierover niet anders dacht, moge blijken uit de vragen bij de openbare belijdenis, die door hem aanbevolen werden, en die men vindt in zijn Pol. Eccl. Tom I lib. II p. 756, 757. Ze luiden in onze taal overgezet aldus:

„Verklaart en erkent gijlieden, dat gij de „Leere onzer Kerke, voor zooverre gij dezelve „geleerd, gehoord en beleden hebt, houdt voor „de ware en zaligmakende Leere, overeenkomstig „met de Heilige Schrift? Zij antwoorden: ja. 2. Belooft gijlieden, dat gij door Gods genade „in de belijdenis van die zaligmakende Leere „standvastig zult blijven, en daarin leven en „sterven? Zij antwoorden: ja. 3. Belooft gij „lieden, dat gij volgens deze heilige Leere uw „leven altijd, door Christus' hulp en genade, „godzalig, eerlijk en onstraffelijk zult aanstellen, „en ulieder belijdenis met goede werken ver„sieren? Zij antwoorden: ja. 4. Belooft gijlieden, „dat gij u wilt onderwerpen, en onderdanig zult „zijn, aan de opwekkingen, bestraffingen en „Kerkelijke tucht, bijaldien het kwam te ge„beuren (het welk God verhoede) dat gij u „lieden in leer of zeden kwaamt te buiten te „gaan?" Zij antwoorden: ja.

Deze vragen verschillen nog al belangrijk van de vragen, die Ds. van der Pol heeft gesteld, en we achten ook voor *onzen* tijd de lijn, die Voetius hier aangeeft, principieel veel juister. Dieper op dit vraagstuk ingaan, zullen we thans niet. We hopen, dat Ds. van der Pol het ook op dit punt met de beschouwing van de Gereformeerde Kerken eens zal zijn, en daarom niets hem beletten zal tot den Dienst des Woords in onze Kerken toegelaten te worden.